

WAKHAN-FOLYOSÓ

NAGYHATALMI SZORÍTÁSBAN — A VILÁG TETEJÉN

▷ SZÖVEG ÉS KÉP: PÉCZELY LAJOS

Afganisztán keleti határvidékén az ország testéből egy különös, csaknem 300 km hosszú, vakbélyszerű nyúlvány türemkedik ki, ami kissé északkelet felé tartva a kínai határig ér. Ez a híres-hírhedt Wakhan-folyosó, ami előbb volt politikai fogalom, mint földrajzi elnevezés

A 19. század elején csak a legmerészebb politikai spekulánsok gondolhatták, hogy hamarosan eljön az idő, amikor az Orosz és a Brit Birodalom olyan közel kerül egymáshoz Ázsiában, hogy elkerülhetetlenné válik a határkérdések megvitatása és írásos rögzítése. Mínderre rácafolva, a két hatalom között hamarosan ádáz és sok évtizedes, hidegháború jellegű küzdelem kezdődött a Közép-Ázsia feletti befolyás megszerzéséért, amit a történelemben Nagy Játssmaként emlegetnek.

BELBECS, FELÜGYELŐKKEKEL

SULTAN ISHKASIMBAN HATÁROZOTTAN AJÁNLOTTÁK, HOGY A SAJÁT ÉRDEKEMBEN REGISZTRÁLTASSAM MAGAM AZ ÚT MENTI RENDŐRŐRSÖKÖN. E FORMASÁG EGY ELMARADHATATLAN TEA KÍSÉRETÉBEN TÖRTÉNIK

VÁLASZTÁSI PLAKÁT ÉS UTCAI CSEVEJ SULTAN ISHKASIMBAN

AZ UTCA NYUGALMA ÉS AZ ÉLET EGYSZERŰSÉGE LÁTTÁN BIZSERGETŐ ÉRZÉS TUDNI, HOGY AZ AFGÁNOK MINDMÁIG MENNYIRE BÜSZKÉK LEGYŐZHETETLENSÉGÜK MÍTOSZÁRA

ÜTKÖZŐZÓNA SZÜLETIK

A Brit Birodalom északi irányú hódításait a legyőzhetetlen afgánok megállították, Oroszország viszont „nyugodtan” terjeszkedhetett dél felé – tárgyalásokkal és katonai erővel egyaránt: az orosz térhódítást a britek minden mesterkedésük ellenére sem tudták megakadályozni. 1868-ban orosz fennhatóság alá került a Buharai Emírség, ami azt jelentette, hogy az általuk uralt Pamír-vidék is orosz kézre jutott. A „Világ Teteje”, hiszen az Eurázsiai-hegységrendszer legmagasabb bástyájáról van szó, így a térség legfontosabb stratégiai helyszíne is a cári Oroszország protektorátusává vált!

Az oroszok ott álltak a Pjandzs-folyó jobb partján, alig 20 km-re a Brit Birodalomtól. Miközben az orosz titkosszolgálatok izgalmas mesterkedései zajlottak az indiai területekért is (főleg Kasmírban) – ami Kiplinget is megihlette Kim, az ördögös című regényében –, mindkét birodalom elérkezettnek látta az időt, hogy a határkérdésekben a szokásjogokon túlmenően is egyezsége jussanak. 1873-ban a brit–orosz megállapodás orosz–afgán határfolyókként ismerte el a Pjandzsot és a Pamírt. Két évtizeddel később pedig brit–afgán konszenzusként létrejött a Durand-vonal, ami kijelölte Afganisztán Brit-Indiával közös déli határát – Kínától egészen Iránig. Ezzel mághatóan megszületett a két birodalom között a Wakhan-folyosóként elhíresült ütközőzóna.

Az itteni klasszikus birodalmakat elfújta a történelem szele, de a sokszor távolból szított vallási, politikai és nagyhatalmi indíttatású békétlenség mindmáig megmaradt.

A 20. század során aztán a folyosó északi határát előbb a Szovjetunió, majd felbomlása után Tadzsisztán, a délit pedig Pakisztán örökölte meg. És bár az itteni klasszikus birodalmakat elfújta a történelem szele, a sokszor távolból szított vallási, politikai és nagyhatalmi indíttatású békétlenség mindmáig megmaradt.

SELYEMÚT-ZÁR

A történelem viharai ellenére egyvalami azonban változatlan maradt: a kínai határnál fekvő Wakhjir-hágótól (4927 m) aláereszkedő, és az egész Wakhan-folyosót uraló központi völgy különleges szépsége és elzártsága. Fent, a hágó környékén Wakhjir nevű folyócskaként kel életre a későbbi, hatalmas Amu-darja. Lejjebb a völgy névadójaként Wakhan-folyónak nevezik, még lejjebb már Pjandzsként hömpölyög, és csak sok száz kilométerrel távolabb kapja az Amu-darja nevet.

A völgy közel-távol a legélhetőbb vidék. Ennek és a Pamír kikerülésére alkalmas helyzetének köszönheti, hogy a kelet-nyugati irányú Selyemút-hálózat egyik fontos szakasza haladt itt kétezer éven át. 1272-ben Kína felé utaztában Marco Polo is végighaladt rajta, és láthatta azokat az erődítményeket, amelyek ma is őrzik az emlékeket. A Selyemútra viszont mindig is jellemző volt, hogy a „legforróbb” helyszínek hatalmi harcainak gyakorta kényszerítették új útirányokba a kereskedőket, karavánokat. A Wakhan-folyosó életében az elmúlt évszázad is ilyen volt. A Szovjetunió létrejöttével határok és hágók záródtak be, 1949-ben pedig Kína is lezárta itteni határait. Az ősi kereskedelmi út e szakasza szüneteltette működését. Az élet élénkülését az afganisztáni szovjet katonai beavatkozás, a háborús viszonyok és később a Talibán-uralom, majd az egyre szélesebb területre kiterjedő hadiállapot sem szolgálta...

A völgy a Pamír kikerülésére alkalmas helyzetének köszönheti, hogy a kelet-nyugati irányú Selyemút-hálózat egyik fontos szakasza haladt itt kétezer éven át.

VEGYESBOLT LANGARBAN

AZ ÁRUK JAVA RÉSZE TADZSIKISZTÁNBÓL SZÁRMAZIK A HETI EGYSZERI, ISHKASIMI HÍDI VÁSÁRNAK KÖSZÖNHETŐEN, AHOVÁ AZ AFGÁNOK ÁTJÁRHATNAK. ITT MÉG AZ AMERIKAI HADSEREGTŐL SZÁRMAZÓ TÓRT ÉS ELEMLÁMPÁT IS KÍNÁLNAK

ALAPÉLELEM

AZ AFGÁN KONYHA LEGFŐBB ALAPANYAGA A BÁRÁNYHÚS. DARABOKBAN SASLIKKÉNT ÉS DARÁLVA KEBABKÉNT SÜTVE A LEGNÉPSZERÜBB. KÜLÖNLEGES CSEMEGE A BÁRÁNY FEJE. HÍRES AZ AFGÁN BIRKAKROKETT, AMELYET SÁRGABORSÓ FELHASZNÁLÁSÁVAL KÉSZÍTENEK. A FŐTT ALAPANYAGOKAT MEGDARÁLJÁK, ÉS KEBABKÉNT OLAJBAN MEGSÜTIK

TÁVOLI TALÁLKOZÁS

NEM EGYEDI, DE MINDENKÉPP MEGKAPÓAN EMLÉKEZETES, AHOGY EGY-EGY IDŐS ASSZONY EGY VILÁGVÉGI RÉGIÓBAN, EGY TELEPÜLÉSEN KÍVÜLI, MAGÁNOS HÁZBÓL MEGJELNIK ÉS ELÉNK JÖN. TISZTASÁGUK, ÖLTÖZÉKÜK ÉS DÍSZEIK HARMONIKUS SZÍNVLÁGA MÉLTÓSÁGGAL ÖVEZI SZEMÉLYISÉGÜKET

A WAKHAN TADZSIK FELÉN

A tadzsik fővárosban, Dusanbéban várakozom, hogy a határvidék kissé lenyugodjon. Afganisztánból ugyanis egy felfegyverzett különítmény kelt át a Pjandzson – ami nem lehetett könnyű feladat –, és a főváros irányába tartva behatolt a hegyek közé, a katonaság pedig lezárta az érintett vidéket. A negyedik napon megjön a jó hír, végre elindulhatunk a távoli Pamír felé. Két nap múlva érjük el a Pjandzs völgyét, s nincs más teendő ezután, mint 400 km-en át követni a folyóval együtt kanyargó utat – egészen a Wakhan-folyosóig.

Tatár nemzetiségű tadzsik sofőröm, Marszel vérbeli hegyvidéki sofőr, így vakon megy bele a beláthatatlan kanyarokba, és egyensúlyoz a mélységbe leszakadó, védelem nélküli útszegélyeken. Így valódi megkönnyebbülés, amikor elhagyjuk az Afganisztán és Tadzsikisztán határára „szorult” Pjandzs félelmetes szurdokjait, és egy tágas, végeláthatatlan völgybe, magába a Wakhan-folyosóba érünk.

A völgy bejáratát két nagyobb település vigyázza: tadzsik oldalon az ötezer lakos körüli Ishkasim, afgán területen az ezerlelkes Sultan Ishkasim. A régi időkben a Kína felől jövő karavánok főleg az afgán földet átszelő úton haladtak a messzi Földközi-tenger felé.

ÉLTETŐ OÁZISOK

OTT, AHOL A SOVÁNYKA LEGELTETÉSI LEHETŐSÉGEK MIATT SZARVASMARHÁT MÁR NEM TUDNAK TARTANI, A JUHOK ÉS A KECSKÉK MÉG JÓL MEGVANNAK. ÍGY TÖRTÉNHEK, HOGY A PJANDZS MENTI TELEPÜLÉSEK ÉLŐ ÁLLATOKAT TUDNAK „EXPORTÁLNI” A PAMÍR BELSEJÉBEN LAKÓKNAK

A völgy bejáratát két nagyobb település vigyázza: tadzsik oldalon az ötezer lakos körüli Ishkasim, afgán területen az ezerlelkes Sultan Ishkasim.

A völgytalpi Pjandzs szélesen kanyarogva hatalmas, fonatos mederhálózatot alkot. A száraz, törmelékes lejtők fölött helyenként havas hegyóriások bukkannak ki, a települések szinte elvesznek az óriási hegy- és völgyméretek miatt. A természet nyugalmat és békességet áraszt. Az úton azonban időről időre gyalogos katonai őrzéssel találkozunk. Folyamatosan figyelik, történik-e valami Afgánföld felől.

A völgy tadzsik oldalának is kijutott a félelemből és a háborúból.

Már az 1920-as években kiépítettek egy hadi járművekkel is járható utat, közvetlenül a határon, a Pjandzs- és a Pamír-folyó mentén.

A szovjet időkben mindig tartottak egy Afganisztán felől jövő támadástól, ezért már az 1920-as években kiépítettek egy hadi járművekkel is járható utat, közvetlenül a határon, a Pjandzs- és a Pamír-folyó mentén. A stratégák azonban nemsokára úgy döntöttek, hogy a világ e távoli zugában ez a folyó menti út nagyobb támadás esetén biztosan nem lesz védhető. Ezért innen 30–80 kilométerre, bent, a Pamírban új hadiutat építettek. Ma ezt a 4000 méter feletti hágókon átkelő utat Pamír Highway-ként ismeri a világ, és még az utóbbi évtizedben Tadzsikisztán legvonzóbb idegenforgalmi érdekességévé avanszált.

FOLYÓFONATOK, FALVAK, FŐEMBEREK

Az afganisztáni háború idején (1979–1989) a szovjet katonai utánpótlás-szállítás miatt jócskán felértékelődött a völgy: ekkor két, állandó híd is épült a Pjandzsón. Persze, az 1992–1997 közötti tadzsik polgárháború sem hagyta érintetlenül a Wakhan-folyosót. A folyó mentén kilótt tankok maradványai és az aknamezőkre figyelmeztető táblák idézik a közelmúlt eseményeit.

Felkapaszkodunk a jó 500 méterrel a völgytalp fölött fekvő Yamchun-erődbe. A 3200 méteres magasságból pazar látvány nyílik a folyósóra, amelyben a tekintet könnyedén fog át vagy 100 kilométert. Alant az egyszerűsége túl is kifejezetten szegény falvak épületei innen is szabályszerű rendezettséget mutatnak. Többségük jellemzően napon szárított agyagból épült, és stílusában ún. „pamíri ház”. Látványos eleme a ház legnagyobb, központi helyiségét felül lezáró bevilágító- és szellőztető-ablak. Ez a – hagyományos ablakok nélküli, bútorozatlan – szoba a pamíri ember fő élettere. Generációk születnek, élnek együtt, és halnak

A „pamíri ház” látványos eleme a legnagyobb, központi helyiségét felül lezáró bevilágító- és szellőztető-ablak. Ez a szoba a pamíri ember fő élettere.

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TRENDFM-EN
CSÚTÓRTÓKÖNKÉNT 16.35-KOR.
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
PÉCZELY LAJOS

TRENDFM 94.2
GAZDASÁGI RÁDIÓ CSOPORT

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

ÉJJELI SZÁLLÁS

AZ ELÉNK SIETŐ HÁZIGAZDA SZÁLEM
ALEJKUMMAL – BÉKE LEGYEN VELETEK! –
KÖSZÖN, AMIT MI MEGFELELŐEN VISZONZUNK.
SZÁLLÁSADÓNK KÉT FELESÉGE ÉS NÉGY
GYERMEKE VISSZAHÚZÓDVA FIGYELI
ÉRKEZÉSÜNKET.
A SPÁRTAI KÜLSŐSÉGEK ELLENÉRE ÖRÜLÜNK,
HOGY FEDÉL VAN A FEJÜNK FELETT,
A VENDÉGLÁTÓ KEDVESSÉGE PEDIG
MINDENRE GYÓGYÍR

meg itt. Abban sincs semmi rendkívüli, ha mindez olykor egyidejűleg történik...

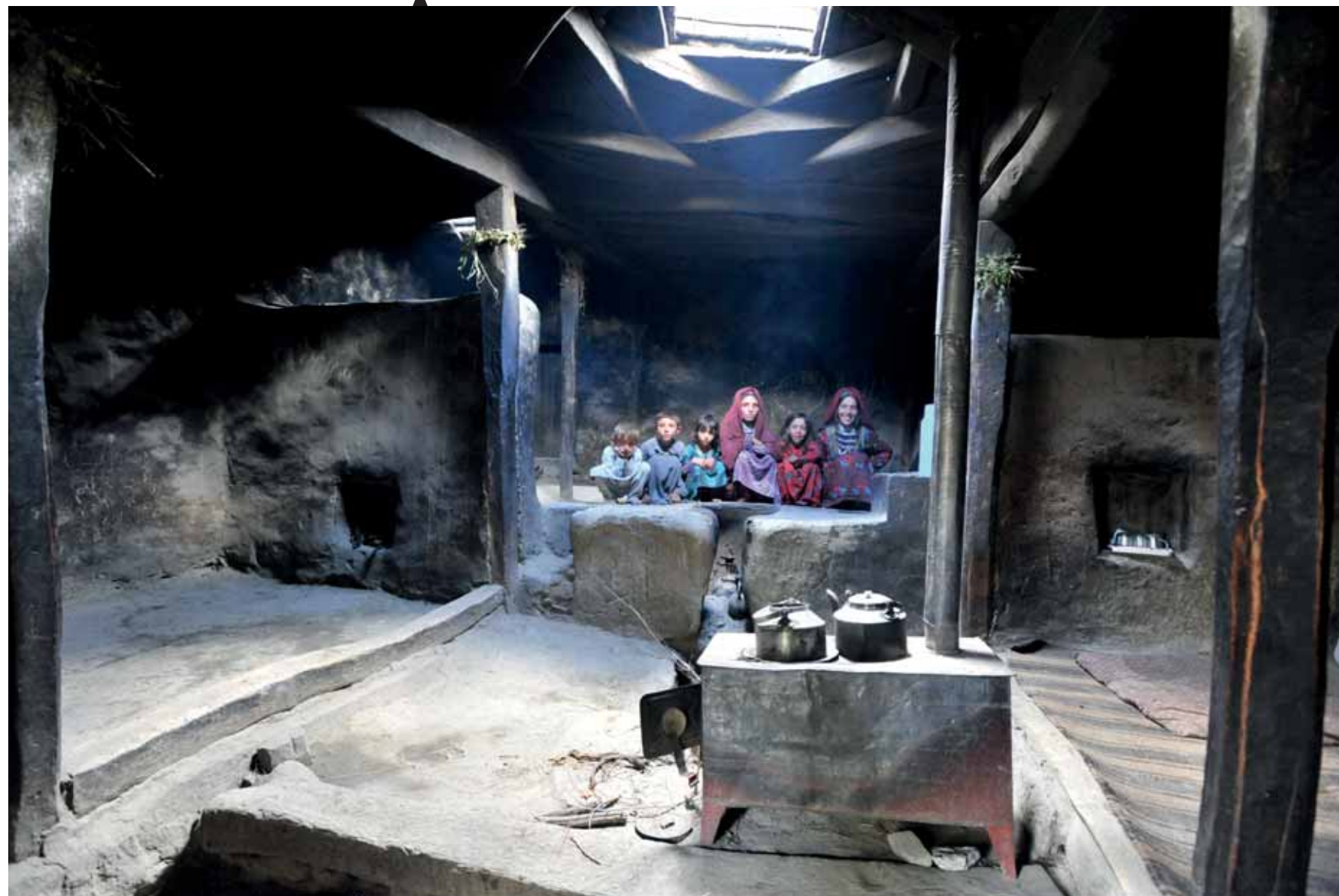
A völgy valaha élt leghíresebb embere Szufi Muboraki Vakhoni (1842–1910), akiről leszámazottja, a yamgi szállásadónk, a helyi iskola orosznyelvtanára mesél. A keleti felfogásnak megfelelően kiemeli, hogy Muboraki tudósnek született, tanulással csak az ismereteket szerezte. Kiválóan tudott arabul. Ez tette lehetővé, hogy a Koránt tanulmányozza, és elmerüljön az iszlám misztikában, a szufizmusban. Érdeklődött a természettudományok, főleg a matematika iránt. Gondolatait, megállapításait könyvben foglalta össze, ami abban az időben errefelé jelentős tett volt. Amikor érezte halála közeledtét, megásta a sírját, és kérte, ne emeljenek fölé síremléket. Másnap házigazdánkkal felkeressük a magaslaton lévő sírt, ahová az utókor természetesen síremléket állított.

Zongnál hagyjuk el a folyosó tadzsik oldalát, ott, ahol a Pjandzsó folyó megszületik. Az afgán határ mentén a Pamír-folyót követve folytatjuk utunkat egyre felfelé, a Pamír belsejébe – visszatekintve még sokáig látható a völgy, amelynek túoldalai, még elzártabb, afganisztáni vidékét is régi vágyam végigjárni.

A TUDÓS MUBARAKI SÍRJA

KÖZÉP-ÁZSIÁBAN SOK AZ OLYAN ZARÁNDOKHELY,
AHOL A LÁTOGATÓK EGY JELES TUDÓSRA
VAGY SZENT ÉLETŰ EMBERRE EMLÉKEZHETNEK.
ÜNNEPNAPOKON A ZARÁNDOKOK – NÉMI ADOMÁNY
ELLENÉBEN – ÁLDÁSBAN RÉSZESÜLHETNEK
AZ ISZLÁMBAN JÁRATOS HELYI MOLLÁTÓL

A FESZÜLT AFGÁN OLDAL

Egy évvel később, egy augusztusi estén Marszella újból Ishkashimba érkezem, remélve, hogy másnap (32 év után ismét) Afganisztán földjére léphetek. Kora reggel a legszükségesebb pénzeszközökön kívül mindenemet Marszella „hagyományozom”, bizakodva, hogy legkésőbb egy hét múlva viszontlátjuk egymást.

ESZMECSERE-TEREP

AFGANISZTÁNBAN NEM JELLEMZŐ, HOGY AZ EMBEREK ELJÁRNÁNAK EGYMÁSHOZ. AZ UTCA, EGY TEÁZÓ, VAGY MINDEN OLYAN HELY, AHOL A FÉRFIAK LEÜLHETNEK, KITŰNŐ LEHETŐSÉG A BESZÉLGETÉSRE, AZ ÉLET DOLGAINAK MEGVITÁSÁRA. MINDEZ NŐK NÉLKÜL TÖRTÉNIK

BEVÁSÁRLÓUTCA

AKI A VÖLGY AFGÁN OLDALÁN KÖZLEKEDIK, JÖVET-MENET MEGKERÜLHETETLENÜL ELHALAD A PAMÍR HAVAS CSÚCSAINAK LÁBÁNÁL FEKVŐ LANGAR EGYETLEN ÜZLETSORA ELŐTT. A CSEKÉLYKE FORGALOM ELLENÉRE A KERESKEDŐK BÍZHATNAK A SZERENCSEJÜKBEN

A MUNKA DANDÁRJA

KÖZÉP-ÁZSIÁBAN NEM RENDKÍVÜLI, HA A NŐK NEHÉZ FIZIKAI MUNKÁT VÉGEZNEK. AZ ASSZONYOK ÉPP A HÁZON DOLGOZTAK, ÉS NEVETGÉLVE MUTATTÁK MEG AZ ÉPÍTKEZÉS ELŐREHALADTÁT

Három nappal korábban a tadzsikisztáni Khorogban, a Pamírtérség központjában találkoztam egy afganisztáni német segélyszervezet képviselőjével, akik felajánlották segítségüket Afganisztánban. Legalábbis abban, hogy szereznek nekem egy dzsipet és sofőrt. Út-ravalójuk – miszerint legyen nagyon óvatos, a bizalommal pedig bánjak csínján – nem töltött el jókedvvel, de a terepjáró már várt rám a határon.

A közeli Sultan Ishkasimba megyünk. Nagy a nyüzsgés, árusok sokasága kínálja az eladnivalókat, kisebb csoportok guggolva beszélgetnek, mások teázgatnak. Egy-egy tetőtől talpig eltakart, lenge, világoskék burkába öltözött nő is elsuhan a poros utakon. A férfiak pedig lassan száz éve ugyanannak a módinak hódolnak. Az akkori európai ruhasegély-szállítmányokból a hagyományos afgán öltözékre felöltötték az angol fazonú mellényt, zakót – és máris megszületett a ma már szinte tradicionálisnak tekintett afgán viselet.

A Wakhan-folyosó legmesszibb települése, az úton még elérhető Sarhad-e Wakhan felé szeretnék indulni, de a következő három órát a közigazgatás egyik irodájában, a határőrségnél és a rendőri szerveknél töltöm, míg minden papír és regisztráció elkészül. Közben van idő tanulmányozni a szembe-tűnő fegyveres készütséget, a kézfegyverekkel felszerelt több tucat katonai quadot és a különféle páncélozott járművet – pedig a térség Afganisztán békésebb régiói közé tartozik. Közben gyorsan szerzek egy tolmácsot is, mert a sofőrrel, Szaiddal csak a helyi nyelveken lehet kommunikálni.

Az európai ruhasegély-szállítmányokból a hagyományos afgán öltözékre felöltötték az angol fazonú mellényt, zakót – és máris megszületett a ma már szinte tradicionálisnak tekintett afgán viselet.

KERESKEDŐ SULTAN ISHKASIMBAN

AZ ISZLÁM AZT TANÍTTJA HÍVEINEK: AZ ÉLET MINDEN NAPJÁN ÜGYELNI KELL A TEST ÉS A LÉLEK TISZTASÁGÁRA!
A SZEGÉNYSÉG ELLENÉRE SEM TALÁLKOZUNK ELHANYAGOLT KÜLSEJŰ EMBEREKKEL

AMEDDIG A VÖLGY ENGED...

Búcsút intünk az épített útnak, és kelet felé tartunk a Pjandzs afgán oldalán. Hamar megtanulom, hogy ha a Hindukus felől nyíló völgyhöz közeledünk, folyami átkelés is vár ránk. Szaid aggódik is, mert túl sok eső hullott az elmúlt napokban e Pamírnál csapadékosabb hegyvidéken, de végül szinte mindig találunk jó gázlót.

Meg-megállunk a tadzsik oldalihoz hasonló épületekből álló, egyszerű településeken, Kandutnál, a völgy legnagyobb településénél pedig szállást keresve én a helyőrségre szavaznék. (Legfőképp a biztonság miatt.) Útitársaim viszont pont ellenkező és merőben logikus állásponton vannak: kifejtik, hogy leginkább a katonai és rendőrőrsök kitétek egy-egy fegyveres támadásnak. Így a veszélyes pontoktól távolabb lévő, erődítményszerű falakkal körülvett házakban kopogtatunk szállásért.

A Wakhan-folyó torkolatánál elbúcsúzunk a Pjandzs

GÁZLÓHASZNÁLAT

ÁTKELÉS KÖZBEN A HINDUKUSBÓL ÉRKEZŐ EGYIK FOLYÓ FONATOS MEDERRENDSZERÉN. A WAKHAN-FOLYÓSÓ AFGÁN OLDALÁN NINCS ÉPÍTETT ÚT. MINDENKI TUDJA, HOGY CSAK A „SZOVJET IDŐK”-BŐL ÖRÖKÖLT URAL ÉS KAMAZ TEHERAUTÓK TUDNAK BÁRMIKOR ELJUTNI SARHAD-E WAKHANIG. A JAPÁN TEREJÁRÓK ÜGYESEN KÜZDENEK, DE HATÓSUGARUK ILYEN TEREPEEN KORLÁTOZOTT

Hamar megtanulom, hogy ha a Hindukus felől nyíló völgyhöz közeledünk, folyami átkelés is vár ránk.

PÉCZELY LAJOS

– MÁS LETTEM (BME, MÉRNÖK), MINT AMI SZERETTEM VOLNA LENNI (ÁZSIA-UTAZÓ). ÁM EZ A MÁS TETTE LEHETŐVÉ, HOGY AZ LEGYEK, AMI SZERETTEM VOLNA – VALLJA A SZERZŐ

hatalmas völgyétől, s a Wakhan keskenyebb völgyében folytatjuk a terepjárós menetet. Innentől a túlpárt is afgán föld, s egyik mély gázló követi a másikat. Késő délután annyira széles és mély átkelőhöz érünk, ami meghaladja Szaid bátorságát. Levetkőzünk, és úgy vizsgálja a vízmélységet. Kisvártatva visszatér, és jelzi, hogy nincs tovább, a derékig érő vízben nem kelhetünk át.

Úgy 70 kilométerre lehetünk Sarhad-e Wakhan településtől. A hegyoldalban nem messze magányos házat veszünk észre egy felvezető nyommal. Felkapaszkodunk, és ott tudjuk tölteni az éjszakát, aztán másnap vissza – itt nincs kerülőút, a mély völgyek irányítanak. Ha nem engednek tovább, marad a hátraarc.

Még egy éjszaka Sultan Ishkasimban, de az afganisztáni óvatosság és bizalmatlanság fárasztó légkörének feszültsége csak akkor múlik el, amikor a következő nap a határ tadzsik oldalán megpillantom a terepjáró mellett rám várakozó Marszelt.